DENEMEDEN BİLEMEZSİN

Fragmanlar
I

ORÇUN ÜÇER

ÖTÜKEN

YAYIN NU: 1874
EDEBÎ ESERLER: 951

T.C. KÜLTÜR ve TURİZM BAKANLIĞI
SERTİFİKA NUMARASI: 49269

ISBN: 978-625-408-351-8

www.otuken.com.tr | otuken@otuken.com.tr

ÖTÜKEN NEŞRİYAT A.Ş.®
İstiklâl Cad. Ankara Han 65/3 • 34433 Beyoğlu-İstanbul
Tel: (0212) 251 03 50 • (0212) 293 88 71 - Faks: (0212) 251 00 12

Editör: Göktürk Ömer Çakır

Kapak Tasarımı: Mahmut Doğan

Dizgi-Tertip: Damla Acar

Kapak Baskısı: Pelikan Basım

Baskı: VİZYON BASIMEVİ KAĞITÇILIK
MATBAACILIK VE YAY. SAN. TİC. LTD. ŞTİ.
Beylikdüzü O.S.B Mah. Orkide Cad. No:1/Z
Beylikdüzü/İSTANBUL Tel: (0212) 671 61 51
Sertifika No: 52098

İstanbul- 2023

Kitabın bütün yayın hakları Ötüken Neşriyat A.Ş.'ye aittir. Yayınevinden yazılı izin alınmadan, kaynağın açıkça belirtildiği akademik çalışmalar ve tanıtım faaliyetleri haricinde, kısmen veya tamamen alıntı yapılamaz; hiçbir matbu ve dijital ortamda kopya edilemez, çoğaltılamaz ve yayımlanamaz.

Orçun Üçer: 1985'te İstanbul'da doğdu. Edebiyatla uğraşıyor. Denemeler ve eleştiriler yazmaya çalışan bir okur-yazar olarak samimi bir bağlılıkla öğretmeni kabul ettiği Nermi Uygur'dan el alarak, bugüne dek ne yazdıysa denediği, denemenin sınırları -ya da sınırsızlığı- içinde yazmaya çalıştığı, ömrü oldukça da yaşamda ve yazıda denemeyi sürdüreceği için kendisine "Denemeci" diyor. Muhtelif yayınevlerinde editörlük yaptı. *Journal of Turkish Studies/ Türklük Bilgisi Araştırmaları*, *kitap-lık*, *Hürriyet Gösteri*, *Hürriyet Kitap Sanat*, *Cumhuriyet Kitap*, *Akşam Kitap*, *Arka Kapak*, *Mürekkep Balığı*, *Notos*, *Söğüt* dergilerinde yazıları yayımlandı. orcun.kant@hotmail.com

Hazırladığı Eserler:

1. *Festschrift in Honor of Doğan Hızlan/Doğan Hızlan Armağanı*, Journal of Turkish Studies/Türklük Bilgisi Araştırmaları, Volume/Cilt 50, December/Aralık 2018. The Department of Near Eastern Languagesand Civilizations/Harvard Üniversitesi Yakındoğu Dilleri ve Medeniyetleri Bölümü, Cambridge, Mass.

2. *Festschrift in Honor of Jale Parla/Jale Parla Armağanı*, Journal of Turkish Studies/Türklük Bilgisi Araştırmaları, Volume/Cilt 57-58, December/Aralık 2022 The Department of Near Eastern Languagesand Civilizations/Harvard Üniversitesi Yakındoğu Dilleri ve Medeniyetleri Bölümü, Cambridge, Mass.

3. *Âb-ı Hayâtı Aramak/Gönül Tekin'e Armağan* (Yeditepe Yayınevi, 2018. Ozan Kolbaş'la birlikte)

İÇİNDEKİLER

Kitaplar Arasında Dolanan Bir Orçun (Doğan Hızlan) / 9

ÖN SÖZ / 11

DB/Fragmanlar / 13

Enis Batur'a Yanıtlar:
Bu Kalem Or(ansız) / 243

Kitapta yer alan alıntıların imlasına dokunulmamış, denemenin serazat doğasına hürmeten yazarın imla konusundaki hususi tercihlerine uyulmuş, yer yer ölçünlü bir düzen gözetilmemiştir.

KİTAPLAR ARASINDA DOLANAN BİR ORÇUN

Orçun'un kitabının adı okuyucuyu kitaba hazırlıyor:

Denemeden Bilemezsin / Fragmanlar 1.

Denemenin birinci koşulu çok okumak, her kitaptan bir edebî bal toplamak girişimidir.

Oynak ve kıvrak bir türdür deneme. Yazanı da aldatır okuyanı da. Bu yüzdendir ki bir satırda çok şey öğrenirsiniz, öbür satırda öğrendiğinizi yetersiz bulursunuz.

Orçun, okuru edebiyat bağında hem çok gezdiriyor hem de yeter deyip dinlendiriyor. Nice kitap okuduğu için belli bir ustanın peşine takılıp gitmiyor, beraber dolaşalım, diyor. Türk edebiyatı, edebiyatçıları üzerine kitaplar hazırladığı için, edebiyat tarihinin genel akışına da yabancı değil.

Deneme ile günce nerede birleşir nerede ayrılır? Orçun'un yazılarında bunu fark edemezsiniz; çünkü günün getirdiği ile önceki günlerin getirdiği deneme türünde uzlaşır ve ortaya daha okunur, tartışılır metinler çıkarır.

Edebiyat türleri içinde bana kalırsa en uzun ömürlü olan denemedir, çünkü kendini yeniler, zamana yenik düşmez. Ne olursa olsun içeriğinde ölümsüz birkaç adı barındırır.

Kitap bir açıdan antoloji, seçme sözler toplamı olarak da değerlendirilebilir.

Bir edebiyat gezisine çıkın, yorulduğunuzda bir kahveye girin devam edin. Bir kahve söylemeyi de unutmayın.

Doğan Hızlan

ÖN SÖZ

Denemeden Bilemezsin: Saframı attığım kitap. Yıllar tutan okumalarımın, yaşamımın özeti. *Ben*'den bir parça. Beni ben yapanlar'ın bir bölümü. Eski ben'in ölümü.

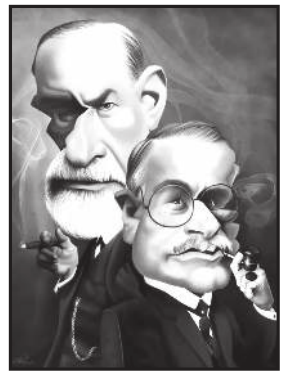
Ruhumun (tüm halleriyle) dökümü. Zaman'la gelenin Zaman'daki halleriyle: Sevinç, keder, huzur, öfke, tevekkül, isyan –nasıl *geldilerse* öyle. Delice neşeden ve akıllıca öfkeden payını alan ben'in röntgeni. Dünde olanın bugünü belirlemesi ve -kim bilir- yarına sarkması. Bilmeyen ama bilenen ben'in tortusu. Hayatı fragmanlarla ve fragmanlarda yaşayanın hitabı. Her kitap bir hitaptır; muhatabı olmasa da.

Fragmanlar: İthafı *olamayan* hitap.

DB/Fragmanlar

1.

Jung'un *Kırmızı Kitap*'ı ya da Freud'un Kehaneti

Freud, Jung'a "Sen yakında peygamberliğini ilan edersin" deyince -yine- yanılmadı. *Liber Novus*: Yeni Kitap! Jung'un "Kitap" arketipinden habersiz olması mümkün değildi. Kitab'ın "yeni"sini *getirenden* de... 'Yeni Ahit' yazmıştı(!) Jung! Peygamberliğini ilan etti.

2.

Huzurevlerini ziyaret edip, yaşlılara *Ölmeye Yatmak* ya da *Döşeğimde Ölürken* romanlarını armağan etmek.

3.

Mehmet Akif'in "Zulmü Alkışlayamam" şiiriyle Nâzım Hikmet'in "Vatan Haini" şiirinde kardeşlik görüyorum. Akif, bu gericilikse ben gericiyim diyor o şiirinde; Hikmet de bu vatan hainliğiyse ben vatan hainiyim...

4.

Afili delikanlı şoför, tabelanın arkasına şu sözü *hakkettirmiş*:

"Ah, şu kaliteli insan halleriniz yok mu, BİTİYORUM!"

Hakkettirdiyse (okumamız için oradaysa) hak ettiğimizdendir!

5.

Kalemi (y)azıya almak.

6.

Bazı insanların hatası, kelimelerin tek; o da kendi bildikleri anlama geldiğini sanmaları.

7.

İnsanın kendine yolculuğu bitmez tükenmezken, başkalarını kurcalaması!..

8.

İnsan kendini insanda tanır. (Goethe)

Kendime yol(culuk) olacaksa ilgilenirim 'başka'(sı)yla.

9.

Beklemek (ama birini ama bir şeyi), zamanı dilmeyi bilmektir.

(Otobüs beklerken yazdım; zamanı yazıy[l]a dildim.)

10.

Deneme Yazmanın Temel Kuralları

Nigel Warburton, alanını popülerleştiren bir felsefeci. *Felsefenin Kısa Tarihi, Felsefeye Giriş, Klasiklerle Felsefe, A'dan Z'ye Düşünmek, Felsefe Okuma Rehberi* kitapları Türkçeye de çevrildiğine göre bizde de okunan biri.

Okunmasının temel nedeni, dilinin berraklığı olmalı. Deneme üzerine kitabına John Searle'ün "Anlaşılır bir biçimde söyleyemiyorsanız, anlamamışsınız demektir." (s. 112) sözünü almakla kalmamış, uygulamış da.

Deneme (essay) dediği, öğrencilerin ödevleri. Güzel şeyler söylüyor ama dediklerinin bir bölümü, yazınsal denemeye aykırı. Yine de yazmakta zorlanan öğrencilere, akademisyen adaylarına; hatta akademisyen ve yazarlara yarayabilir bu kitap. Örneğin; gereksiz sözcükleri, yardımcı fiilleri, zarf ve sıfatları yanlışlıkla (ya da maharet sanarak) kullananlar, bunların yazıya nasıl zarar verdiğini görebilir. *Fazlalık*, hele edebiyatta, benim de kırmızı çizgim.

11.

Murat Belge'yi edebiyata sıkıştırmak doğru değil elbette ama benim için en başta edebiyatçılığı geliyor. Edebiyatçılık derken; çok önemsediğim incelemeci ve hocalık kimliğini değil, yazarlığını kastediyorum: Belge, "tür" değil "söylem biçimi" diye tanımladığı denemenin başat yanının -çokları gibi- üslup olduğunu saptar. Kendisinin yazdığı çoğu yazıyı, bu söylem biçiminin içinde görüyorum. Yazıları (denemeleri), 'konuşur gibi/sohbet havasında yazma'nın iyi örnekleri bence. Çabuk alışılan zor bir üslup bu; "sehl-i mümteni", Belge'nin denemeleri için yanlış bir tanım olmaz.

12.

Gerçek şu ki insan, öz benliği üzerine yönelmiş keskin ve derin bir bakıştır...

[Kıyâme/14]

13.

Zor Zamanlar Yaşayan Yayınevlerine Alçakgönüllü Öneri:

Basacakları metinlerin dilini törpüleyip; örneğin "yapmak, etmek" gibi gereksiz yardımcı fiilleri ve "eğer, şayet" gibi yine gereksiz edatları çıkarırlarsa, 'en azından' kâğıt giderini azaltabilirler. Deneyin, göreceksiniz.

14.
Dergiler Arasında

Hiçbir zaman arşivci olmadım; huyum da metodum da engel buna. Sayısını unutmak istediğim kitaplarım ve dergilerim, beni yalanlamaz bu konuda: Onların teki bile koleksiyon, arşiv için alınmadılar çünkü. Bir derginin takımıyla bir romanın ciltleri, bölünmez bir bütün değil, her biri (her yazısı) bölünmüş bir metin bende: Dünyayı, dünyamı ören (bütünleyen) ayrı ayrı metinler. Memet Fuat'ın 'külliyatı' da (Yeni Dergi), Marcel Proust'un kayıp zamanları da ('temps perdu')...

Ben böyle değildim; ama ne çare ki olmuşum, olunuyormuş -bir yerden sonra, geliniyor bu durağa: Zaman'la kaypak ilişkim, onu ciddiye aldıkça -hiçbir şeyi ciddiye almamalı oysa- obsesyona döndü: Bu kadar yıl, ne ara geçmiş?!

Necatigil haklı; ne oluyorsa bize oluyor o ara yerde!

Kitapla, metinle örülen dünyada daha korkunç durum: On yıl önce kitaba eğilmiş başla, on yıl sonraki arasında, gövdemiz yalanlamasa, hiçbir fark görülmüyor. Kafanın içi değil ama eylemin kendisi, zamanı unutan Sisifos gibi, 'aynılıkla' sürüyor.

Zihin, elbette gezgin: *Tercüme*'yi, *Yeni Ufukları*'ı, *Yücel*'i, *Belleten*'i, *Türk Dili*'ni, *Yeni Dergi*'yi, *Ataç*'ı, *Gösteri*'yi, *Oluşum*'u, *Gergedan*'ı, *Argos*'u, *Sanat*'ı, *kitap-lık*'ı, *Virgül*'ü, *Defter*'i... bildiğim ve unuttuğum diğerlerini açtığımda, kalanları ve göçenleri, 'o hâlleriyle' yaşıyor dünyalarında. Seyyah olan onlar değil, benim; koltuğumda, o kişilerin ve dönemin 'bir okumalık/metinlik saltanatıyla' misafiriyim.

Sanatsal şizofreni...

Sürüyor: Pandemi ve klasiklerimiz tartışması; virüs ve Marksist Tanpınar; Covid 19 ve Nev-Yunanîler; dezenfektan ve Mavi Anadolu'cular; yasak ve Füruzan Olayı; karantina ve İkinci Yeni...

***

Dergiler Arasında...

Eski dergileri bilenlerin anımsayacağı bir dergi geleneğidir: 'Geçen ay, öteki dergilerde neler çıktı'nın seçilmiş toplamı.

İyi niyetle metinler galerisi, işin gerçeğiyle metinler yığını belleğim, Zaman'ı göz ucuyla kollayarak, geziniyor:

dergiler arasında...

15.
'-yor olmak'!

TRT 2'de "Eskici" programını seyrediyorum. Romancı hanımefendi, daktilo arıyor. Özelliği; "bulunabiliyor olması ve çalışıyor olması".

Bulunması ve çalışması yetmiyor!

16.
Kelimeler ve Şeyler

Kelimeler ve kavramlarla, bilinçsiz zamanımdan beri ilgilenirim: Masaya neden masa diyoruz'dan etimolojiye; çocukken tartışma programlarından duyduğum Güneydoğu'daki 'feodal yapı'dan terminolojiye ilgi duydum bir şekilde. Bu küçük taşlar/kelimeler, Felsefe'nin büyük yoluna/yapı'sına götürüyor ister istemez.

Yıllar, sözcükleri giyinip soyunarak geçiyor üzerimden...

Kılıçbay ne çok yazdı... Kelimelerle, kavramlarla başımız hoş değil; hem üret(e)miyor (kavramı üretmek, masabaşı değil, toplumsal yapı işidir çünkü; kendini dayatır!) hem de aldıklarımızı bozuyoruz. Yeri olup olmadığına bakmadan sahipleniyor; giderek, yağmalıyoruz. İşte, son yıllardaki deizm tartışması... Bu coğrafyanın sorunu mu değil mi; sonradan deist olanlar, önceden teist miydiler sorusu ve sorunu umrumuzda değil. Keza; feminizm, feodalizm, burjuvazi, aristokrasi 'kavramlarımız' gibi...

Öteden beri kafa yorduğum, sırası geldiğinde yazıp konuştuğum bu sorunu yinelememe, Hilmi Yavuz vesile oldu. Yıllar önce alıp zevkle okuduğum *Edebiyat ve Sanat Üzerine Yazılar* (ki, mutlaka yeni basımı yapılmalıdır!), son günlerde düşündüğüm edebiyat ve müzik ilişkisi bağlamında tekrar aklıma geldi. Adnan Benk'in müzik üzerine yazdıklarını (*Eleştiri Yazıları 2*, Doğan Kitap, s. 589-665), Mehmet Rifat'ın *Proust ve Müzik*'ini (YKY) okurken, özellikle Proust bağlamında, Yavuz'un kitabındaki müzik yazılarını anımsayıp, onları da yeniden okudum. (İki kitapta da müzikten kasıt, klasik Batı müziğidir.) Bu sırada, diğer yazıları da yeniden okudum. Bana konuyu düşündüren de o çok önemli "Türk Resminde Düşünce Geleneği ve Nuri İyem" yazısındaki şu cümleler oldu:

> "... Batı'da, örneğin İzlenimci resim Duyumculukla, Dışavurumculuk Fenomenoloji ile olan bağıntıları kavranmadan temellendirilemiyor. Ortega Y. Gasset, örneğin, Velasquez'in Descartes'çı düşünceye, Dışavurumcuların ise Husserl'e neler borçlu olduklarını anlatır uzun uzun. Ama bu stiller, -burası çok önemli- dizgeleştirilmiş bir Felsefe geleneği olmayan Türk toplumuna, epistemolojik karşılıkları olmadan aktarıldı; -aktarılmaya da devam ediyor.
>
> Demek ki soyut resim/figüratif resim ikilemi, gerçekte, yüzeysel ikilem. Yapısını temelde, hep o değişmeyen epistemoloji belirliyor."

17.

Doğa her şeye karşın yenileyecekse durmadan
Neden önemsemek bunca kendini
Taşlı tarlalarda bir tek gelincik
Savaşmaz değmeyeceği ölümsüzlüklere

(Bener)

18.

Dinime söven bari Müselman olsa: Freudcuları sınırsız abartmalar ve saçma fantezilerle suçlayan Jung, bu işin feriştahını yapmamış gibi!

Tek sevgi biçiminin erotik sevgi olduğunu söylemek yanlış; ama beyefendi "atalar ruhu" falan deyince gayet bilimsel!

Yine nevrimi döndürdü!

19.

Modernlerin Gecesi/Nevrozu

"Çin'in Wuhan kentinde çıkan ve binlerce insanın ölümüne, yüz binlercesinin karantinaya alınmasına neden olan Coronavirüsü..."

Ben ne yapıyorum: *Duvarın Üstündeki Tilki*'yi okuyorum. Tek o mu? Bunlar da: Eagleton, Baudrillard, Freud, Wilde, Sade, Pessoa...

Mahalle yanarken kevaşe saçını tararmış, mı bu? Bilmem. Öleceksem de bildiğim, 'yaşadığım gibi' ölürüm. Laf! Başka yolu varmış gibi...

***

Ne söyledi bana Selçuk? Birçok şey. Önce, "eski Türkiye"nin bir kesitini onun gözünden gördüm. Kimini tutup,

kimini attım. ("Aydınlanmacılar", Fransız Devrimi henüz olmuş ve dünya orada donmuş gibi yazıp çiziyorlar. İlhan Selçuk, Vedat Günyol gibi...)

Sonra, hatıralar ve alıntılar. Bunlar daha güzeldi.

Samson'un akıbeti mukadderse de saçımı taramaya devam ediyorum...

20.
Sait Faik'in 'Poetikası'

Söylenmek istenip de söylenememiş şeyler ... o kitabın kıymetini yaparlar...

Her edebiyatta insanın kendi kendine soracağı ilk sual şu olmalıdır: İnsandan ne saklanıyor?

21.

Doruk, Bakırköy'ün bir sokağında açan gülleri göstererek:

Baksana, *kanar, muttasıl kanar güller.*

Ben: Muayyen günündeyseler demek ki...
(Yaşam başka yerde.)

22.

Polisiye korsan kitaplarda, katili romanın başında öğreniyormuşsun.

23.

Polisiye korsan kitaplardaki bütün katiller uşakmış.

24.

Coronavirüsün kökünü kazıyacak aşının bulunması, 12 ila 14 ayı bulabilirmiş.

Özetle:
Venedik'ten tiryak gelinceye kadar, Mısır'da adamı yılan helak eder.

25.

İki Parçalık Okuma

Pek sevdiğim *Kiralık Konak*'ın 1939'daki Remzi Kitabevi baskısıyla, 2011'deki (46. baskı) İletişim Yayınları baskısını üstünkörü karıştırdım:

Eski sözcüklerin kimileri yenileştirilmiş; ama bunda nasıl bir yol izlendiği açık değil. Örneğin; "cuşuş" kelimesi "hislilik" diye karşılanmış (uygun mu?); ama "hayaller" anlamındaki "hayalât"a dokunulmamış. Kimi yerlerde de parantez içinde verilmiş. Editör (Bahriye Çeri), ön söz yazmadığından (en azından bendeki baskıda yok); iki örneğini vereceğim değişikliğin kendisine mi yoksa (1939'dan sonraki basımlarda) Yakup Kadri'ye mi ait olduğunu bilmiyorum. (Çeri, 1922'deki iki ciltlik ilk baskıyı temel almıştır bence.):

1939: "... âlemin nazarında Faik Beyi âleminin hayretengiz bir kahramanı gibi gösteriyordu. ..." (s. 84)

2011: "... âlemin nazarında Faik Bey'i bir kahraman gibi gösteriyordu. ..." (s. 88)

1939: "... Suyu yudum yudum ağzına akıtmağa çalışıyordum; fakat ne mümkün... Suyu olduğu gibi dışarıya püskürüyor ve boğazından geçebilen bir kaç yudum da biraz sonra burnundan dışarıya fışkırıyordu." (s. 216)

2011: "... Suyu yudum yudum ağzına akıtmaya çalışıyordum; fakat ne mümkün... Su olduğu gibi dışarıya akıyor ve boğa-

zından geçebilen birkaç yudum da biraz sonra burnundan dışarıya fışkırıyordu." (s. 217)

Dediğim gibi; bunlar, ilk bakışta karşıma çıkanlar. Dikkatli okumayla, 'nüsha farkları' daha da belirginleşebilir. Ne önemi var bunun? Açıkçası, benim için hiçbir önemi yok. Gerçekten yok; ne kinaye ne ironi var dediğimde. Bu okuma biçiminden zevk almam dışında; ki, hazzı din edinmiş birine, yeter önemdedir bu...

26.
Çocuktan Öğren Dili

(Dört Perdelik Komedi, Dram, Absürd ve Trajedi)

Sevgili yeğenim Ester Lina'nın dün akşamki ziyaretinden inciler...

I. Perde

Geldiklerinde, duştaydım. Âdetimdir; yine müzik dinleyerek yıkanıyorum. Lina kapının dışından bana sesleniyor:

"Ooo, dayı, bakıyorum da banyo yaparken çok eğleniyorsun!"

II. Perde

Anlattığım masaldan sonra, anneme dönüp -sanki Bilge Karasu'dan esinlenerek ("Masalın da Yırtılıverdiği Yer")-, övgü mü ironi mi olduğunu kestiremediğim cümleyi söylüyor:

"Anneanne, dayım bütün masalları yemiş!"

(Masalın da yendiği yer)

III. Perde

Benimkilerden sıkılmış olacak ki kendi anlatmaya başladı: Kırmızı Başlıklı Kız. Anlatırken, deneysel edebi-